

Emlékezés Veres Jánosra, két hangra

A fiú

Veres János meg nem élt hetvenötödik születésnapján rá emlékezünk:
*„... lehet, hogy hamar belemosódunk pátriánk rögébe, melyből vétettünk,
de valamiképp hasznosak voltunk, vagyunk és lesziünk,
bárhogyan is keljen fel a nap,
s ha lábnyomainkat belepi a szélfutta homok,
a homok mondja el majd a szélnek,
vagy a szél a homoknak,
hogyan megvívtuk thermopiúlei csatánkat.”*

A hitves

A versidézet hűen vetíti elénk Veres János világhoz való viszonyát. Két dologra mutat rá: 1 A cím többes számával nem magáról ír: a tiszta, hanem azt írja: a tiszták. Mindig is így nyilvánult meg szerzői estjein, vagy az iskolákban a tanulók előtt. A dolgokat térben és időben ábrázolta. Elmondta, hogy ő a második világháború utáni idő első nemzedékéhez tartozik a szlovákiai magyar irodalomban, s név szerint felsorolta kortársait. 2 A most elhangzott idézetben a többes szám azon költőtársait és barátait jelöli, akiknek eszmeisége azonos volt az övével.

A fiú

Hogyan is hívták valójában a költőt? Veres? Akkor én, a fia, miért vagyok Vörös? Ő is, akár csak Győry Dezső, vagy Szombathy Viktor, felvett nevet viselt! Mert családi neve Vörös Zoltán János volt.

Mivel a versírást még a huszadik éve előtt kezdte, nem tudhatta, lesz-e versének sava-borsa. Ezért vett fel „művésznevet” úgy, hogy a vezetékneve Veressé módosult, a civil Zoltán név elmaradt, csak a Szent Jánosról kapott – mert katolikus volt – maradt meg, azaz a János. A mai napig sem tudja rendesen kimondani a nevét a szomszéd, vagy Veres Zoltánt, vagy Vörös Jánost mond.

Tehát a költő neve Veres János.

Hová valósi Veres János?

Anyai nagyszüleinek nagykeres házában született Tornalján, nem messze a vasútállomástól. Itt volt nagyapja az állomás főpénztárosa és állomásfőnök helyettes. Tornalján élt a család, és a költő tíz évig. Ezután az apai nagyapa többszobás keres házába költöztek Rimaszombatra. A nagypapa táblabíró volt debreceni munkakörrel, de rimaszombati lakosként. A költő itt lakott szüleivel, majd saját családjával is, míg a házat városrendezés címén le nem bontották. Ezután a költő negyvenévesen, családjával együtt a Rimaparti lakótelep panelházába kényszerült.

Mivel az apai nagyapa is, a költő édesapja is rimaszombati volt, s a költő tíz éves korától itt lakott, így elmondhatjuk, Veres János is rimaszombati, ám mindig is kötődött szülővárosához, Tornaljához.

A költő néha visszajárt Tornaljára, az anyai nagyszüleihez. Különösen vakáció alatt szeretett hazajönni, fürödni a Sajó vizében.

*„Szoknya ügyekkel dicsekedve,
cigarettáztunk, nevetgélünk.
Valaki felolvas egy könyvből,
aztán begázolunk a vízbe,
fénykoronás benne arcképiünk.
Latin szótárunk félredobva
hever a zsíros kenyér mellett.
Dúsak vagyunk, miként a nyarunk,
s könnyűek, akár a játszi lepkék.
Hangunkra a holnap felelget.”*

A költő azonban, a már lakatlan, de még berendezett tornaljai házba – a nagypapa elhalálása után is – olykor be-betér. (A megözvegyült nagymama Rimaszombaton lakott a családdal.)

Veres János a szülőhazájáért – Gömör falvaiért és népéért – féltő gondot viselt. Itt a Sajó, Rima, Balog vonzásában csaknem kizárólag magyarok élnek. Városát, Rimaszombatot pedig féltette, óvta volna a fölösleges, ún. városrendezés címén végrehajtott rombolástól, lebontástól, de aki ennek érdekében tehetett volna valamit, olyan nem akadt.

Veres János nagyon szerette népe beszédét, dialektusát, azonosult azzal. Szinte kordában tartotta magát beszéd közben, hogy ki ne essen a palóc nyelvezetből. A *Hűség* c. versében ezt örökíti meg:

*„Melléte, Naprágy, Rakottyás,
Kerepec, Bakti, Guszona,
én üzenek most, senki más,
fáitok régi rokona.
Szelíd táj, vérem lett,
húsomban hordom sorsodat,
»szeker« a szekér nyelvemnek,
s holtom napjáig az marad.”*

Hogyan lett költő Veres János?

Mondják, minden rosszban van valami jó is. Apámmal is így esett a dolog. Érettségije évében, 1949-ben futballistaként megfázott – a gimnázium csapatában játszott –, s a megfázásból tüdőbaj keletkezett, szanatóriumba került. Még húszéves sem volt, amikor a szanatóriumban verseket kezdett írni.

Abban az időben kezelte magát ugyanott Fábry Zoltán. Ő terelgette, segítette, így azt mondhatjuk: ő avatta költővé, íróvá.

Később, már idős korában az ekkor – 1951 előtt – írt verseit, *Fekete május* címmel, nyitó ciklusként tette a kiadásra váró *Ikarusz* című, összegyűjtött verskötetébe.

1952-ben már újságíróskodik – de még a szanatóriumban van –, és az Írószövetségi tagságát is megkapja.

Ezután – ahogyan mondani szokás – sínen ment minden. Verskötetei sorra jelennek meg. Ezek a „kötetek” – mint az általában szokás volt – kis formátumú, vékony, ám keménykötésű kiadványok voltak: *Három fiatal költő, Ifjú szívem szerelmével, Tüzek és virágok, Fehér szarvas, Földrengés után* – novellák –, *Homokvirág, Mikrovilág*.

A hitves

Aztán az 1968-as események után letiltás, hosszú szünet, szilencium! Húsz év kiesés! Kitiltás! Sem a sajtó, sem a rádió nem ad helyet a megszólalására, jelenlétének érzékeltetésére, egészen a fordulatig.

A költő a korábban megjelent verseit, s néhány újat összegyűjt, kötetben szándékozik megjelentetni *Életút* címmel. Ám itt a letiltás! Dicséretére válják a Madách Kiadó akkori vezetőjének, az *Életút* kötetet – ugyan vékonyabb formában – de kiadta 1989-ben!

Veres János kisebb-nagyobb megszakításokkal hét évig volt a szanatóriumban. A gyógyulással töltött évek, az ottani élet, szokások, véletlenek ugyancsak meghatározták akkori költészetét, s a költő fiatal kora szintén befolyásolta írásait. Ezek a hatások alakították ki a szanatóriumi és szerelmes verseit, a nem is akármilyenekre sikereredetteket!

A szanatórium korbácsolta életre: betegség – gyógyulás; izzó szerelem – lemondás. Mindez nem maradt nyom nélkül. Ezért a kigyógyulás után jó is volt és nem is elhagyni a szanatóriumot.

Ám a végleges otthagya a szanatóriumnak ujjongást, bizakodást, hitet adott énjének. Ebből az időből való egyik verse, a *Márciusi ének*, amely 1955 körül íródott. A költő ekkor 25 éves, s épp csak elhagyta a szanatóriumot, indult az életbe, azaz ekkor kezdi el annak a sokmindennek a feldolgozását, ami vele a szanatóriumban megtörtént.

Egy ifjú „titán” – Veres János *Jéghegy* c. kötete megjelenésekor – kritikát írt a kötetéről. A „sokadik” nemzedékhez tartozó ifjú kritikus távol áll Veres Jánostól minden tekintetben. Kritikája is ezt tudatja az olvasóval! Nem ismeri műveit, azok keletkezésének körülményeit, magát a költőt sem, hiszen sosem beszélt vele! Az említett versről azt írta: „...ezt a verset már nem tudom még csak elolvasni sem...” Ezek szerint az ifjú titán csak azt tudja, amit mások belesulykoltak. Nem is nézett utána, hogy Veres Jánosnak is volt egy Flórája, azaz Júliája, aki elhagyta őt.

A másik, ami ehhez a vershez fűződik: a gimnazista diákok – a hatvanas években – tudomást szerezve a *Márciusi ének* című versről, kapva-kaptak rajta, és ballagáskor ezzel a verssel búcsúztak a tanáriban tőlünk, tanároktól.

A fiú

Én is idézek egy emléket ebből a korból. A hatvanas években még a családi házban laktunk, s kertünk végében volt a Kereskedelmi Iskola. A végzős diákok búcsúdalai áthallatszottak hozzánk, s ez apámat megihlette. Így esett, hogy verset írt róluk és nekik: *Levél a fiatalokhoz* címmel.

A hitves

Ha már az előbb kifakadtam a kritikus ellen, még egy esetet felidézek; ez a *Palóc madonnák* című verséhez kötődik, amely ekkor először jelent meg a *Mikrovilág* című kötetben. Erről a kötetéről ezúttal egy másik, neves kritikus írt véleményt. A *Palóc madonnák* c. versről mindössze ennyit: „csak szóhalmaz”. A kritikus nem ismerte fel a műven rejlő fojtott feszültséget, nem vette észre történelmünk – mindenkori asszonyokon keresztül – bemutatását.

Az adott író, költő, stb. a megjelent kritikák alapján sorolódik be a lexikonokba, az pedig hitelesnek vélendő. Csakhogy, ha oda valótlán adat került, vagy éppen

fontos dolog maradt ki, azon már nem lehet segíteni. Az adott költőt, író, stb. ennek alapján fogják máshol idézni, méltatni, elparentálni, stb.

Az ilyen félresikerült kritikát csak akkor lehet részben jóvátenni (az eredetit nem lehet kiradírozni), ha a becsületes kritikus, észrevéve a hibát, a lexikon egy újabb kiadásában a tényeket már helyesen, annak megfelelően tünteti fel.

Szerencsére Veres Jánosnál – a *MAGYAR IRODALOM Szlovákiában 1945–1999* kötetben – már sok valós adat a helyére került. Persze még mindig akad hibás állítás, de a lényeges dolgok „bekerültek”: kitüntetései, a Tompa Mihály Klub, a Fáklya Irodalmi Színpad... Sőt, utalás is van arra, hogy ezekről bővebben, azokat értékelve kellene másutt írni! Sajnos, mire ez a „jóvátévő” kötet piacra került, a költő már nem olvashatta.

A fiú

Maradjunk gondolatban még mindig a hatvanas éveknél, azért, mert ez időtől kezdve létezek én is, és a TMK is! Apám két remekműve!

Az első, a TMK, több mint 35 évet megélt kulturális kör. Az egykoron sikeresen működő, sok embert megmozgató, sok pompás előadót idevonzó, tanítva szórakoztató, bennünket magyarságunkban megtartó, lelket melengető és vidámító Tompa Mihály Kulturális-kör!

Az 1962-ben megalakult TMK varázsereje abban rejlett, hogy minden rendezvénye kalákában jött létre, a társaság által, erkölcsi és anyagi támogatásukkal, jelenlétükkel. A TMK-t senki nem finanszírozta! Nagyon hasznosak voltak az előadások utáni beszélgetések a mindenkori előadóval, a TMK tagokkal.

Az ilyen együttléteken Veres János kitűnő humorával élénkítette a társaságot. Mindenki jól érezte magát közelében, vonzásában! Ő volt mindenki „Zoli bácsi”-ja. Erre a címre, titulusra volt a legbüszkébb. Pedig Magyarországon – a letiltás ideje alatt – a Palócföld közölte írásait, melyért Madách-díjat, és Pro Gömör-díjat is kapott! Kitüntetései között ott van még a Blaha Lujza-díj, több példánya és fokozata a CSEMADOK kitüntetéseknek. Elhunytá után pedig a Magyar Köztársaság Elnöki Aranyérmét is megkapta.

A Fáklya Irodalmi Színpad is, a versmondók nagy része is a TMK-ból nőtte ki magát. Ez az alkotása Veres Jánosnak csaknem tíz évig, azaz a letiltásig működött. Sok-sok szép előadásban részesítették a város közönségét. Ami még ettől is több, az az, hogy a Jókai Napokon, ezen az országos komáromi seregszemlén évente díjazott volt! Sőt, a fődíj mellett egyéni díjazásban is részesültek. Pl. szerző, rendező, zeneszerző, szavaló, közönség és egyéb díjban. Ezt a sok díjat évente elhozták, nem akadt ellenfelük!

Többször nézték őt másnak, más foglalkozásúnak. Tudott dolog, hogy apám barna hajú, -szemű, s nyáron nagyon barna bőrű volt. Ezzel függ össze az első összetévesztés. Riportúton volt, megszomjazva betért a kocsmába egy pohár italra. A söntésben a mellé szegődött cigány fiatalember vállon ütötte „Te most hol muzsikálsz?” – kérdés közben. Apám vette a lapot: „Most nem muzsikálok, mert betegállományban vagyok.”

Egy tátrai üdülésen történt: megérkezve az üdülőbe, annak rendje és módja szerint elhelyezték. Másnap jelentkezett a főorvosnál, mint új vendég, aki sajnálkozva mondta, ne haragudjon, hogy nem az X pavilonba tették, de ő máris átutalja oda, mert

a zsidóknak arra joguk van. Apám felvilágosította a főorvost, hogy ő nagyon jól érzi magát a helyén, és lehet, hogy az orra kissé nagy, kissé hajlott, de sajnos nem zsidó.

A Balatonnál nyaraltunk már sokadik alkalommal. Úgy döntöttünk az egyik napon, hogy újra felkeressük a számunkra kedves Vámosi Csárdát. Odaérve, a csárda előtt nagy sokadalmat találtunk. Leparkoltunk, majd közelebb mentünk. Akkor vettük észre a fák alatt ülő kurucokat, labancokat, jobbágyokat, ugyanis filmezés zajlott a csárdában és éppen szünetet tartottak. Apám azért csak bement a kapun, s az egyik filmes ember örömmel ment felé, és szlovákul szól hozzá: „Pán doktor, dopre ze este tu, nasa herecka je chorá, uz vás caká!” Apám látva, hogy összetévesztették, szintén szlovákul azt mondta: „Máris jövök, csak elhozom a táskám.” Azzal futás az autóhoz, s jól a pedálra taposva eliszkoltunk.

Amikor a Pro Gömör-díjat kapta Magyarországon, akkor ugyanilyen díjat kapott az itteni református püspök is. A díj átadása után a kedves polgárok, a jó kálvinisták megilletődve szorongatták a kezét Veres Jánosnak, a költőnek, majd az egyik idősebb úr ilyenképpen hódolt: „Püspök úr, ön a mi emberünk!” Hát, lehet ilyen hitet elrontani? Csak gyorsan lelépni lehetett.

A hitves

Veres János szűken mérte feleségéhez szóló verseit. Az ún. „zöld füzetben” található bejegyzésből tudtam meg, hogy miért. Ezt írja: „Úgy szeretnék feleségemről írni, de a szerkesztőknek nem tetszenek az olyan írások, amelyekben csak szín és hangulat van, lágy emberi érzés, csönd, líra!...”

Tudott dolog, hogy biológus vagyok, így időnként arra kért, mondjak neki mezei virágneveket. Többször a szótagot is megadta, hogy rövid, vagy hosszabb szavú legyen a virágnév. Pl. imola, kakascímer, vérfű, varfű, habszegfű stb. Ilyen virágnevekkel illetve a népet, az itteni magyarokat, akikért és akiknek nagy szeretettel, gonddal és aggodalommal írta verseit.

Ugyanakkor a hatalmon lévőknek rusnya hüllőknek, sáskafiaknak, farsangi maszkoknak, dögevőknek titulálta.

A mai fiatalok Veres János sok versét megzenésítették, s gyakran éneklék azokat, sőt CD-lemezen is megjelentették.

A fiú

Mit csinált Veres János?

Azt már tudjuk róla, hogy 1949/50-es tanévben – mint nyolcadik osztályos – szlovák gimnáziumba járt, mert magyar gimnázium Rimaszombaton még mindig nem volt, súlyosan megbetegedett és szanatóriumba kényszerült. (A nagyszülők, a tornaljai nagy ház felét eladták, s azon Svájcból hozattak Streptomicint. Ez a Streptomicines kezelés tette lehetővé a teljes gyógyulást.) Tehát, még érettségije sem volt! Csak a teljes gyógyulása után, magánúton szerezte meg az érettségit, de már magyar nyelvű gimnáziumban, Rimaszombaton.

Éppen annyi ideig volt a szanatóriumban, míg osztálytársai diplomát szereztek. A szanatóriumi évek és az otthoni magány rengeteg jó és hasznos könyv elolvasására adott alkalmat, így autodidakta módon művelte magát.

Volt mire építenie. Eminens diák volt a gimnázium első öt évfolyamában a háború előtt. Az ötödik évfolyamot a háború kettészelte, így arról nem kapott bizonyítványt.

Kitűnő volt a nyelvérzéke, a szlovák nyelvet anyanyelvi szinten tökéletesen ismerte és tudta. Otthonos volt a latin, a német és a francia nyelvekben! Egyetemet végzett barátaival olykor versenyeztek, vetélkedtek irodalmi kuriozitásokból és latintudásból. A költő ezekben a játékokban verhetetlen volt!

A szanatóriumból végleg hazaérve gépírói beosztásban dolgozott az egészségügyben, először a tiszti főorvosnál, azután az onkológus doktornál. Azért ott, mert az édesapja, egy jó nevű fogász ismeretsége révén, ún. „könnyű” munkát itt tudott számára szerezni. Ezt a beosztását az egészségügynél nevezi a költő humorosan „szanitész”-nek!

Mikor a költő megismerkedett az itthoni lehetőségekkel, maga szerzett állást. Így került a Járási Művelődési Házba előadónak írói mivolta, általános műveltsége és a nyelvek tudása végett, ahol később igazgatóhelyettesi feladatot is betöltött.

A magyar kultúra terjesztése, a TMK, az Irodalmi Színpad, a CSEMADOK-ban végzett munka nem tartozott a Művelődési Házban végzett feladataihoz. A város és a környék magyarjainak érdekében történő mindennemű, a kultúrával kapcsolatos munkáját ingyen, szabadidejében végezte nagy szeretettel és alázattal.

A hitves

Tagja volt a CSEMADOK Járási Bizottságának, s annak Közművelődési Szakbizottságának is. Ez utóbbinak később elnöke lett.

E rangos bizottság keretén belül javaslatot tettek régiónk javítására. Abból indultak ki, hogy Dél-Szlovákia mezőgazdasági terület, s zömmel magyarok lakta vidék. A javaslatok többek között az ő érdeküket volt hivatott szolgálni. Pl.: Legyen magyar nyelvű tanoncképzés a mezőgazdasági iskolában. (Megvalósult.) Építsenek húsgyárat. (Megvalósult.) Legyen Borüzem. (Megvalósult.)

A szlovák szerveknek nem tetszett, hogy a magyarok javaslatokat tudnak adni kardinális ügyekben. Ráadásul ezt olyan módon teszik, hogy nem is lehet kifogásolni. Ezért keresték a módját és az alkalmat az elnémításukra.

Kapóra jöttek az 1968-69-es események. Abban a zavaros időben könnyen lehetett bárkit koholt vádakkal megtámadni!

A fiú

Így esett, hogy Veres Jánost koholt vádak alapján kizárták a pártból! Akkor ez a megsemmisülést jelentette még a családtagok számára is. Pl. Anyám nem kaphatott jutalmat, juttatást nyugdíjba menése előtt, noha ezt mindenki megkapta az igazgató javaslatára. Én pedig nem jelentkezhettem külföldi főiskolára, ahol néprajz és geológia szakon kívántam volna továbbtanulni, bár arra készültem már évek óta!

A költőt minden hazai lapból, rádióból kitiltották a legtermékenyebb időszakában. Ráadásul megbetegedett, az idegosztályra került agora fóbiával (félelem a szabad térségben). Írásai itthon 20 évig, azaz a fordulatig nem jelenhettek meg.

E 20 év alatt az akkor 40 éves fiatal, hatni, alkotni tudó ember a fordulat után már 60 éves, félreállításhoz szokott fóbiás egyén.

Már nem volt ereje-bátorsága kiharcolni sem rehabilitálását, sem újra írni.

A hitves

Betegségéről el kell mondani, hogy ez a félelem nem azonos a bárki által megtapasztalt egyszerű félelemmel. Ez egy kóros félelem, amely, ha egyedül van a szabad térségben, oly erősen hat, hogy elájul. Betegsége azzal kezdődött, hogy munkába menet az utcán elájult, a járókelők szállították a kórházba, ahol egy évig kezelték.

Üldözői itthon sem hagyták nyugton, a titkosrendőrség emberei a lakására jártak. Tették akkor, amikor én munkában voltam.

Ezt a szörnyű időt eleveníti meg az *Azért születtem* c. versében.

A fiú

A fordulat után – mint azt már említettük – nem írt új verseket. A meglevő dolgait – ahogyan ő mondta – „betakarította”. Kéziratait gyűjtötte, öt kötetbe állította össze egy majdani kiadás reményében: versek; versfordítások; vegyes próza – riportok, tanulmányok, esszék; színdarab; honismereti kislexikon.

Ha nem tiltják le 20 évre, akkor ezek az összeállítások már mind közkinccsel képeznének. Megmaradt volna a folytonos kapcsolat az olvasóval, és az író, költő társaival is. Ám így, még csak az sincs megmagyarázva a nyilvánosságnak és a szakembereknek, a közben felnövekvő új nemzedéknek, hogy miért nem volt jelen Veres János 1970-től a hazai irodalomban, médiákban?

Halálakor a megjelent nekrológok kapcsán döbrentünk rá, hogy milyen hézagos még az íróknak is a tudása, ismerete Veres Jánosról. Akkor mit tudhat az olvasó, akinek nem volt alkalma tőle mit olvasni, s az elhallgattatása óta felnövekedett olvasótábornak még csak megismerni sem volt alkalma a költőt.

A hitves

Ha Veres János költészetét röviden jellemezni akarjuk, elmondhatjuk: humánus, emberség, tele népünk, szülőföldünk magyarjainak dicséretével, csodás megidézéssel; szavai ereje, színe teljessége a néphagyományra támaszkodik. Ő is pontosan megfogalmazta a honhoz, az ősi földhöz való ragaszkodás minden erőt mozgósító parancsát. Ami Vass Albertnél a kő, az Veres Jánosnak a homok:

*„A homok mondja el majd a szélnek,
vagy a szél a homoknak...”*